

Франачка Махала. У тим деловима Сарајева писац види остатке хришћанског града.

Кад су Турци заузели овај крај 1435 године они су то хришћанско насеље наставили даље изграђивати. Ширећи чаршију они су у њу увукли и село Бродац, које је лежало нешто источније од ње. Одмах су прешли на леву обалу Миљацке и ту подигли двор за намесника и прву џамију; на истој су страни почели и чаршију ширити.

Куће за становање Турци су подизали ван чаршије, и то најпре на западној, присојној страни. Хришћани, а и доцније досељени Јевреји, градили су куће око чаршије, ради личне и имовинске безбедности, јер је чаршију чувала стража. Тако се Сарајево ширило дуж поменутих друмова, који су се у њему стицали, до краја 16 века. Тада је настао застој, који је трајао све до окупације.

#### Широ Солдо

*Кустер Ј. Фрања: Главни демографски подаци о Краљевини Србији. — Државна штампарија, Београд, 1928, стр. IV+75.*

Рад г. Кустера, по његовом признању, делом је ревизија раније објављене грађе, а делом доноси потпуно нове податке. Ипак, књига претставља новину и врло ће корисно послужити, јер, као што писац истиче у уводу, „ови подаци остаће још за дуго времена важни не само због тога што они сами по себи не застаревају брзо те се треба стално њима враћати, већ нарочито још због тога што се односе на период којим се завршава значајна етапа не само у историјском него и привредном и социалном животу становништва Краљевине Србије”.

Књига је лако употребљива, јер је писана доста чистим и јасним језиком (поред свега настојања пишчева, ипак му се промичу неке грешке у језику, које срећом не умањују значај рада); прегледна је и није оптерећена непотребним материјалом. Ту су исправљани, колико се је могло, недостаци ранијих пописа, извети сређени и прегледни подаци за многе демографске појаве, који су поређени са подацима из других зе-

маља, те је тако демографска слика Србије пре ратова постала врло рељефном. Поједини одељци претстављају одличне основе за даље детаљније студије на основи статистичких и других података.

Било би врло корисно кад би г. Кустер или ко други израдио сличне прегледе и за остале делове Краљевине Југославије за исто време и у границама које су затечене приликом ослобођења.

*Мил. С. Филиповић*

*Крстић Борђо: Колонизација у Јужној Србији, са картом. Сарајево 1928, с. VII+102.*

Отпочета иза Балканског Рата, са прекидом за време Светског Рата, колонизација је интензивно настављена иза уједињења. У почетку је извођена без плана. Њено систематско извођење почиње тек после оснивања Аграрне Дирекције у Скопљу 1920 године, када је утврђено које крајеве треба населити, кога треба населити, и колико ће се каквог земљишта дати једној породици.

Колонија има највише на Косову, и оне су најбоље. После Косова највећа је пажња обрађена Метохији, где се колонизација изводи под много тежим условима. Овде је земљиште много боље и клима знатно повољнија; међутим, овде треба земљиште крчити, извести дренажу подводних крајева, и осигурати наводњавање исушеног земљишта.

На Косову има колониста из свих крајева Краљевине, а у Метохији се колонизују претежно Црногорци. На Косову, у мешовитим колонијама успех је највећи. Овде је асимилација разних група најинтензивнија. Има колонија, у којима нема никакве разлике, ни споља ни изнутра, између кућа једног Црногорца и једног Мачванина или Банаћанина. Међутим, тај начин колонизације наилази на потешкоће, јер обичаји, које доносе Војвођани не годе херцеговачким брђанима. Колоније у Метохији у најлошијем су стању, јер се тамо насељавају колонисти, који су били претежно сточари. Они, бар у почетку препуштени сами себи, нису добри земљорадници. Обрађују само толико земље колико морају. У колонији Црногорци подижу добре куће, у које уло-

же све што имају, а често се ради тога и задуже. Ипак ове колоније обећавају најбоље резултате. Треба Црногорце само упознати са напреднијим обрађивањем земље. Они су слаби кад су сами, али се у мешовитим колонијама такмиче, и ником не дају преда се; треба само ту њихову особину искористити.

Колонизацији долине Лаба обраћена је нарочита пажња, и ту се насељавају већином Врањанци са нешто Херцеговаца. Насељавање Дренице изведено је у време највеће несигурности, када у њој државна власт није скоро ни постојала. Средиште Дренице је колонија Србица, у којој су већином Црногорци, док у Дреници уопште превлађују Босанци.

У скопској области су насељеници из свих крајева. Интересантно је насељавање становништва из горње Пчиње око Прешева и спуштање сељака из Скопске Црне Горе у равницу, коју су напустили пред надирањем Турака пре неколико стотина година. У Качаничком Кланцу насељени су махом Херцеговци.

Позната је судбина Нове Батање на Овчем Пољу, која је готово сасвим напуштена услед неповољних климатских и хидрографских прилика. Осталим крајевима Јужне Србије обраћена је много слабија пажња.

Јавна безбедност пре колонизације није била никаква. „С пушком се легало, устајало и земља обрађивала”. Ноћу, док се домаћин одмарао, жена је била на стражи. Уколико је колонизација напредовала, акција арбанашких качака све је више слабила. Иако је данас јавна безбедност велика, она ће бити трајно осигурана само појачаном даљом колонизацијом.

Поред пацификације, колонизација јача националну свест нашег елемента. Наш је елемент на Косову и Метохији био већ присиљен да прими арнаутску ношњу, језик, па и обичаје и куће, само да би прикрио своје порекло. Ослобођење му је донело политичку слободу, али се још осећа друштвено потчињеним. Утицај колониста у том погледу је велики: код раје се буди понос, и јача национална свест.

Какав ће утицај колониста бити на Арнауте тешко је рећи; ипак има знакова разумевања и приближавања. Утицај колониста на наше становништво истод Качаника слабији је, јер је тамо и колонизација много слабија. Овде се сусрећу два психичка различна типа нашег народа. Домаћи су конзервативни и неповерљиви, колонисти су напредни и друштвени. Разумљиво је да између два таква типа мора бити судара. Ипак се и између њих врши асимилација, на првом месту женидбама. За то су, изгледа, најподеснији насељеници из предкумановске Србије, особито Пирћанци и Врањанци.

Успех колонизације на привредну производњу Јужне Србије несумњив је. Штета је што писац не говори о здравстеном стању и множењу колониста прираштајем.

Колонисти, препуштени сами себи, подижу, бар у почетку, куће крајева из којих су се доселили. Није редак случај да се у колонијама види поред херцеговачке куће и брвнара шумовитих крајева.

#### Шпиро Солдо

*Jasques Ancel: La colonisation de la Macédoine septentrionale. (Bulletin de l'association de géographes français, 1929, mars, с. 33—36).*

Насељавање у северној Македонији није успело услед велике смртности, која је последица јаког палудизма. Ради одбране од ове болести предузете су социјално-хигијенске мере, и македонски градови и села су услед тога у култури знатно напредовали.

Б. Ж. Милојевић

*März Josef: Die Jugoslavische Gebietsreform. (Zeitschrift für Geopolitik, Heft 12, Berlin 1929, с. 1032—1034).*

*Török Arpad: Die neue Gebietsenteilung in Südslavien. (Zeitschrift für Geopolitik, Heft 5, Berlin 1930, с. 373—381).*

Јозеф Мерц истиче како је при новој подели тешко било повући природне границе појединих бановина, јер нема већих географских објеката. И границе бивших покрајина наслањале су се већином на мале географске објекте као на пређашњој босанско-далматинској и

босанско-хрватској граници. Нова подела на бановине држи се делимично тих истих граница. Граница између савске и дравске бановине поклапа се готово потпуно са старом границом између Хрватске и Крањске; исто тако граница између савске и врбаске бановине са старом босанско-хрватском границом. Осим тога, граница последње бановине иде рекама Уном, Савом и Босном. Граница дринске бановине сече источни Срем североисточно од ушћа Босне и излази на Дунав испод ушћа Драве, где сече Срем по други пут; од Митровице до Обреновца иде Савом, одакле скреће према југу, и долином Колубаре излази у долину Западне Мораве. Дотле допире и западна граница дунавске бановине, која обухвата Барању, Бачку, Банат и Шумадију. Моравска бановина је потпуно на србијанском земљишту. Јужно од ње је вардарска бановина, која обухвата Јужну Србију, део косовске и лесковачку котлину. Граница зетске бановине према моравској иде, у главном, преко копаоничког масива. Границе зетске и приморске бановине залазе дубоко у унутрашњост. Ипак је цела северна граница зетске и источна граница приморске бановине, из практичних разлога, повучена кроз планинску, шумовиту област Босне и Херцеговине. Један део границе приморске бановине слаже се са старом босанско-далматинском, односно, хрватско-далматинском границом.

Економско-саобраћајни моменти само су изузетно узети у обзир при повлачењу граница бановина, али се ипак о томе водило више рачуна него код старе поделе на жупаније.

Међутим, на нову поделу јаче су утицали унутрашњи и спољашњи политички моменти. Тако се Хрватима изишло у сусрет готово потпуном успоставом јединства њихова историског земљишта са Загребом као средиштем. Словенци су, такође, добили заокружену племенску целину, што треба психолошки да утиче на сународнике под Италијом. Од Јужне Србије створена је, са неким крајевима предкумановске Србије, посебна целина, док је у зетској бановини остварена велика Црна Гора. Србија и Босна, које претстављају језгро државе, потпуно су издељене. Приморска бановина добила је неке крајеве Босне и

Херцеговине као залеђе. У дунавској бановини Шумадијом је појачан национални елемент, а Београд као престоница добио је засебан положај.

*Арпад Терек* истиче и друге моменте, који су одлучивали при новој подели на бановине; нарочиту је пажњу обратио духовном елементу. Обртом политичких догађаја југословенска идеја добила је конкретан облик. Међутим, иако је она истакнута као циљ рата, није се ни тада ни доцније водило озбиљно рачуна о унутрашњим политичким питањима, која су тешка, јер је племенске односе требало уредити тако „да су сви задовољни, водећи при том рачуна о битним потребама државе као целине“. По схватању пишчевом, више прилика је пропуштено да се ти односи ставе на здраву основу. Имајући у виду све те пропусте, нова подела Југославије одаје тежњу, да пречисти са свима племенским сепаратизмима. Стога су избрисане историске границе, а географски и економски моменти добили су превагу. Та је идеја изражена и у именима појединих бановина, које се зову по рекама најважнијим за поједине бановине; изузетак чини само приморска бановина.

Историске границе се на врло мало места слажу са границама зетске бановине. Граница између Босне и Србије избрисана је. Дунавска бановина обухвата некадање угарске, хрватске и србијанске области. Далмација је подељена на зетску и приморску бановину. Њене историске границе остале су само делимично према Хрватској, где Велебит чини природну границу, и Босни, где динарске планине чине делимичну природну границу. Језгро Хрватске и Славоније остало је неподељено. Граница између савске и дравске бановине само је на неким местима измењена у корист природних граница. У томе се види тежња да се Словенцима и Хрватима изађе у сусрет. Писца је нарочито интересовало питање у колико се границе поклапају са племенским границама. Хрватским жељама изишло се у сусрет само у погледу језгра Хрватске, јер је Срем припојен дринској бановини, који истина има српску већину. Јужна Далмација, у којој је одувек било Срба, припојена је

зетској, а северна са неким деловима Босне и Херцеговине, приморској бановини.

*Шпиро Сољдо*

*Šišić Ferdo: La formation du terme géographique actuel de Dalmatie. (Jadranske studije, Zagreb 1930, c. 1—9).*

У овом кратком, али фактима богатом прегледу, писац износи како се ме-

њао појам о Далмацији у току времена. Са тога гледишта издвајају се три доба: стари век, са Далмацијом као римском провинцијом, средњи век, са Далмацијом као византиском темом и Далмацијом као далматинско-хрватском краљевином, и нови век, са Далмацијом као венецијанском провинцијом.

*Б. Ж. Милојевић*

### СТРАНИ ПРИКАЗИ ИЗДАЊА ГЕОГРАФСКОГ ДРУШТВА

Гласник Географског Друштва, св. XIV, година 1928, с. IV+197, са профилима, скицама и три табле фотографија изван текста. — *Светозар Томић, Црна Гора, њен значај и њена племена* (с. 1-11). Врло оштроумна студија о становништву Црне Горе после пропасти немањинске државе, о досељеницима који су избегли из земаља којима су Турци завладали, о удруживању породица у братства и брастава у племена, о особеном уређењу племена под управом кнеза, војводе и племенске скупштине. — *Миленко С. Филиповић, Ранија привреда у околини Високог* (с. 12—18). На основу топономастичких и историских података аутор износи да је у овој области раније било винограда, док их данас нема. Указује на утицај развика саобраћајних путева на ишчезавање караванског кирицилука и јачање локалне индустрије. — *Др. С. М. Милојевић, Спелеолошка испитивања Попова Поља и његове околине 1925—1928 год.* (с. 18—31). Допуњава раније изложена испитивања (в. XXXVII, *Bibl. Géogr.*, 1927, № 1604). Потврђује већ објављене Цвијићеве резултате о пећини Вјетреници. — *Луцијан Марчић, Становништво Задра* (с. 32—43). Разликује у овом граду две групе досељеника, од којих је једна досељена из унутрашњости земље и многобројнија је, а друга с оне стране мора и имала је више асимилаторску улогу. Рапалским уговором осигурана је превласт овој другој групи становништва, али је њиме варош отсечена од зоне њеног природног економског утицаја. Околина вароши је чисто словенска и развија се од овог издвајања за себе попуњајући се досе-

љеницима са острва. — *Илија Радуловић, Подгорица* (с. 44—51). Варош на раскрсници путева и на месту где путеви избијају у долину Зете у Црној Гори, Подгорица се развијала поступно са померањем државних граница. Стара варош је муслиманског типа, док је нова западно-европског. Има 13.000 становника, скоро самих Срба. Муслимана је било 1879 4/5 од свега становништва, а данас само 1/4; православно претстављају 3/4 становништва. — *П. Вујевић, О поднебљу Хвара* (с. 52—106, 24 табл., 2 скице). Наставак чланка који је раније овде приказан (в. XXXVII *Bibl. Géogr.* 1927, г., № 1604). Аутор у овом чланку излаже о воденим талозима. Они имају карактеристичан средоземни карактер, својствен јадранским острвима: 778 мм. водених талоза годишње, са максимумом у новембру (111 мм.) и секундарним максимумом у марту (72 мм.), минимумом у јулу (21 мм.), ретким снеговима (1.5 дан год.), слаба, превлађивањем септембарских непогода (невремена) и врло слабо наоблаћеношћу за време дугих суша. — *Anton Melik, Meja med Balkanskim polotokom in evropskim trupom* (с. 106—121). Указује на: атракциони утицај великих равница на северној ивици Балканског Полуострва на степске монголске народе, на нестабилан карактер политичких граница обележених Дунавом или Савом, и улогу прелаза на речним обалама где су се настањивале различите расе не асимилирајући се. Подржава теорију о матерњем језику у одређивању етничких и политичких граница и критикује резултат корушког плебисцита са овог становишта. — *Антоније*